

ИЖТИМОЙ ИШОНЧНИ ОШИРИШДА ИНСТИТУЦИОНАЛ МАДАНИЯТНИНГ РОЛИ

Сирожиддин ҲУСЕНОВ,

“Octobank” АЖ Электрон тижорат департаменти
лойиҳа менежери, илмий изланувчи

Аннотация: ушбу мақолада ижтимоий ишончни шакллантириш ва мустаҳкамлашда институционал маданиятнинг ўрни социологик нуқтаи назардан таҳлил қилинади. Институционал маданият ташкилотлар фаолиятида шаффофлик, масъулият ва ахлоқий меъёрларни таъминловчи асосий омил сифатида қаралади. Тадқиқотда институтлар билан фуқаролар ўртасидаги ўзаро муносабатларда ишонч даражасига таъсир этувчи ижтимоий омиллар очиб берилган. Натижалар ижтимоий барқарорлик ва институционал самарадорликни оширишда амалий аҳамият касб этади.

Калит сўзлар: ижтимоий ишонч, институционал маданият, ижтимоий институтлар, шаффофлик, ижтимоий капитал, ташкилот маданияти, ижтимоий барқарорлик, ижтимоий муносабатлар, фуқаролик жамияти, социологик таҳлил.

Роль институциональной культуры в повышении социального доверия

Сирожиддин Хусенов,

Менеджер проекта Департамента электронной коммерции АО “Octobank” проекта,
научный исследователь

Аннотация: в данной статье с социологической точки зрения анализируется роль институциональной культуры в формировании и укреплении социального доверия. Институциональная культура рассматривается как основной фактор, обеспечивающий прозрачность, ответственность и этические нормы в деятельности организаций. Исследование выявляет социальные факторы, влияющие на уровень доверия во взаимоотношениях между институтами и гражданами. Результаты имеют практическое значение для повышения социальной стабильности и эффективности институтов.

Ключевые слова: социальное доверие, институциональная культура, социальные институты, прозрачность, социальный капитал, организационная культура, социальная стабильность, социальные отношения, гражданское общество, социологический анализ.

The role of institutional culture in increasing social trust

Sirojiddin Husenov,

Project Manager of Electronic Commerce Department of “Octobank” JSC, researcher

Abstract: this article analyzes the role of institutional culture in the formation and strengthening of social trust from a sociological point of view. Institutional culture is considered as the main factor ensuring transparency, responsibility and ethical standards in the activities of organizations. The study reveals social factors that affect the level of trust in the relationship between institutions and citizens. The results are of practical importance in increasing social stability and institutional efficiency.

Keywords: social trust, institutional culture, social institutions, transparency, social capital, organizational culture, social stability, social relations, civil society, sociological analysis.

Кириш. Замонавий жамият тараққиётида ижтимоий ишонч муҳим ижтимоий ресурс сифатида намоён бўлади. Ижтимоий ишонч жамият аъзоларининг давлат, жамоат ва иқтисодий институтлар билан ўзаро муносабатларида барқарорлик ва ҳамкорликни таъминловчи асосий омил ҳисобланади. Ишонч даражаси юқори бўлган жамиятларда, албатта, ижтимоий келишув, қонунийлик ва институционал самарадорлик мустаҳкам бўлади. Бу жиҳатдан институционал маданият ижтимоий ишончни шакллантириш ва ривожлантиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Бугун глобаллашув ва ижтимоий трансформация жараёнлари шароитида ижтимоий ишонч жамият тараққиётининг асосий омилларидан бири сифатида намоён бўлмоқда. Ижтимоий ишонч нафақат шахслараро муносабатларда, балки давлат, жамоат ва иқтисодий институтлар фаолиятида ҳам барқарорлик ва самарадорликни таъминловчи муҳим ижтимоий ресурс ҳисобланади. Жамиятда ишонч даражасининг юқори бўлиши ижтимоий ҳамкорликни кучайтиради, фуқароларнинг давлат институтларига бўлган муносабатини ижобий йўналишга буриб, фуқаролик фаоллигини оширади.

Президентимиз Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Энг катта бойлик – бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик – бу билимсизликдир. Шу сабабли ҳаммамиз учун илғор билимларни ўзлаштириш, чинакам маърифат ва юксак маданият эгаси бўлиш узлуксиз ҳаётий эҳтиёжга айланиши керак” [1].

Бугунги кунда кўплаб мамлакатларда институционал ислохотларнинг муваффақияти аҳоли томонидан ушбу институтларга бўлган ишонч даражаси билан бевосита боғлиқ экани амалиётда ўз тасдиғини топмоқда. Институт-

ларга нисбатан ишончнинг пастлиги коррупция, маъмурий тўсиқлар, шаффофликнинг етишмаслиги ҳамда самарасиз бошқарув каби муаммоларнинг кучайишига олиб келади. Шу боис ижтимоий ишончни оширишга қаратилган чора-тадбирлар ҳар бир давлатнинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий сиёсатида устувор йўналишлардан бирига айланмоқда.

Ушбу жараёнда институционал маданиятнинг ўрни алоҳида аҳамият касб этади. Институционал маданият ташкилотлар ва ижтимоий институтлар фаолиятида қонунийлик, масъулият, шаффофлик, ахлоқий меъёрларга риоя этиш ҳамда жамоатчилик билан очиқ мулоқотни таъминловчи муҳим ижтимоий механизм сифатида намоён бўлади. Институционал маданият қанчалик ривожланган бўлса, институтлар фаолиятига бўлган ишонч ҳам шунчалик мустаҳкам бўлади.

Айниқса, демократик ислохотлар, фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва ижтимоий барқарорликни таъминлаш шароитида институционал маданиятни такомиллаштириш стратегик аҳамиятга эга. Таълим, соғлиқни сақлаш, давлат хизматлари, банк-молия тизими каби соҳаларда институционал маданиятнинг юқори даражада бўлиши аҳолининг ушбу институтларга бўлган ишончини оширади, жамиятда ижтимоий ҳамжиҳатлик ва барқарорликни таъминлайди.

Шу нуқтаи назардан мазкур тадқиқотда ижтимоий ишончни шакллантириш ва мустаҳкамлашда институционал маданиятнинг ўрни социологик жиҳатдан таҳлил қилиниб, институтлар билан фуқаролар ўртасидаги ўзаро муносабатларда ишонч даражасига таъсир этувчи омиллар илмий асосда ёритиб берилади.

Ижтимоий ишонч ижтимоий капи-

талнинг асосий таркибий қисми сифатида талқин этилади. Ижтимоий ишонч инсонларнинг ижтимоий институтлар фаолиятига, қоидаларга ва меъёрларга ишониши билан боғлиқ ижтимоий ҳолатдир. П.Бурдые, Ф.Фукуяма ва Н.Луман каби олимлар ишончни жамиятдаги барқарор ижтимоий муносабатларни таъминловчи механизм сифатида изоҳлайдилар. Ишонч мавжуд бўлган жамиятда ижтимоий ҳамкорлик, фуқаролик фаоллиги ва ижтимоий масъулият даражаси юқори бўлади.

Ижтимоий ишонч жамиятдаги ижтимоий муносабатлар барқарорлиги ва ҳамкорликни таъминловчи муҳим ижтимоий феномен сифатида талқин этилади. Ижтимоий ишонч инсонларнинг бир-бирига, ижтимоий гуруҳларга, ташкилотларга ҳамда давлат институтларига нисбатан шаклланган ишончли муносабатлари мажмуини ифодалайди. У шахсларнинг ижтимоий муҳитда ўзини хавфсиз ҳис этиши, қоидаларга амал қилиши ва ҳамкорликка тайёр бўлишида ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Ижтимоий ишонч ижтимоий капиталнинг асосий таркибий қисмларидан бири ҳисобланади. П.Бурдые ижтимоий капитални инсонлар ўртасидаги муносабатлар, тармоқлар ва ишончга асосланган ресурслар мажмуаси сифатида тавсифлаган. Ф.Фукуяма эса, ишончни жамиятдаги иқтисодий ва ижтимоий ривожланишга бевосита таъсир этувчи маданий омил сифатида кўради. Н.Луманнинг таъкидлашича, ишонч мураккаб ижтимоий тизимларда ноаниқликни камайтириш ва ижтимоий муносабатларни барқарорлаштиришга хизмат қилади.

Америкалик иқтисодчи Дуглас Норт (Douglass C.North) институционал маданиятни қадриятлар ва қоидалар тизими сифатида талқин қилади. Унинг фикрига кўра, “Институтлар – жамиятдаги

ўйин қоидалари бўлиб, улар инсонлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни шакллантиради ва чеклайди. Ушбу қоидалар формал меъёрлар билан бир қаторда, норасмий маданий қадриятларни ҳам ўз ичига олади” [2].

Социологик нуқтаи назардан ижтимоий ишонч шахслараро ишонч, гуруҳлараро ишонч ва институционал ишонч каби турларга ажратилади. Шахслараро ишонч инсонларнинг кундалик ҳаётдаги ўзаро муносабатларига таянади, гуруҳлараро ишонч турли ижтимоий қатламлар ва жамоалар ўртасидаги ҳамкорликни таъминлайди. Институционал ишонч эса, фуқароларнинг давлат, ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий институтларга бўлган ишончи даражасини акс эттиради.

Ижтимоий ишонч жамиятда ижтимоий ҳамжиҳатлик, қонунийликка риоя қилиш, фуқаролик фаоллиги ва ижтимоий масъулиятни оширишда муҳим ўрин тутди. Ишонч даражаси юқори бўлган жамиятларда ижтимоий низолар камаяди, ижтимоий келишув мустаҳкамланади ва жамоатчиликнинг институтларга бўлган муносабати ижобий тус олади. Аксинча, ишонч паст бўлган жамиятларда ижтимоий бефарқлик, қонунга нисбатан ишончсизлик ва ижтимоий парокандалик ҳолатлари кучайиши мумкин.

Шу жиҳатдан ижтимоий ишончни шакллантириш ва мустаҳкамлаш давлат сиёсати, ижтимоий ислохотлар ҳамда институционал ривожланишнинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Айниқса, институтлар фаолиятида шаффофлик, адолат ва масъулият тамойилларига амал қилиниши ижтимоий ишончнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади.

Питер Бергер ва Томас Лукманлар институционал маданиятга ижтимоий реалликнинг маънавий асоси сифатида

қарайди: “Институтлар инсон фаолияти маҳсули бўлиб, вақт ўтиши билан объектив воқелик сифатида қабул қилинади ва маданий нормалар орқали легитимлаштирилади” [3].

Ижтимоий ишончнинг шаклланиши узоқ муддатли ижтимоий тажриба, маданий қадриятлар ва институционал муҳит билан чамбарчас боғлиқдир. Ишонч фақат шахсий ҳис-туйғу ёки субъектив муносабат эмас, балки жамиятда қарор топган ижтимоий меъёрлар, қоидалар ва институтлар самарадорлигининг инъикосидир. Шу боис ижтимоий ишонч даражаси, кўп жиҳатдан, давлат бошқаруви сифати, ҳуқуқий тизимнинг адолатлилиги ва ташкилотлар фаолиятининг очиқлиги билан белгиланади.

Социологик тадқиқотларда ижтимоий ишончга жамиятдаги ижтимоий барқарорликнинг муҳим кўрсаткичи сифатида қаралади. Ишонч ижтимоий муносабатлардаги хавф-хатарларни камайтиради, инсонлар ўртасида ўзаро ёрдам ва ҳамкорлик муҳитини шакллантиради. Бунда ишонч жамиятдаги ижтимоий алоқаларни мустаҳкамлаб, ижтимоий капитални бойитади ва ижтимоий интеграция жараёнларини жадаллаштиради.

Ижтимоий ишончнинг яна бир муҳим жиҳати унинг иқтисодий ва сиёсий жараёнларга таъсирidir. Ишонч юқори бўлган жамиятларда иқтисодий фаоллик ошади, тадбиркорлик ривожланади ва инвестиция муҳити яхшиланади. Шунингдек, сиёсий институтларга бўлган ишонч фуқароларнинг сайловларда иштирок этиши, жамоат ишларига жалб қилиниши ва давлат қарорларини қўллаб-қувватлаш даражасини оширади.

Шу билан бирга, ижтимоий ишонч динамика ва ўзгарувчан ижтимоий ҳодиса ҳисобланади. У ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар, иқтисодий инқирозлар, ахборот муҳити ва оммавий-коммуникация

воситалари таъсирида ўзгариб бориши мумкин. Масалан, оммавий ахборот воситалари орқали тарқаладиган маълумотлар, давлат институтлари фаолиятига оид очиқ маълумотлар ёки коррупция билан боғлиқ ҳолатлар жамиятдаги ишонч даражасига ижобий ёки салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Шу боисдан ҳам ижтимоий ишончни сақлаш ва мустаҳкамлаш учун нафақат институционал ислохотлар, балки ижтимоий маънавиятни ривожлантириш, ҳуқуқий онгни ошириш, фуқароларнинг ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Ишонч муҳити қарор топган жамиятда ижтимоий барқарорлик таъминланади, ижтимоий низолар камаяди ва жамиятнинг умумий тараққиёт салоҳияти юксалади.

Немис олими Макс Вебер институционал маданият ва ишонч ўртасидаги боғлиқликни ўрганиб чиқиб: “Рационал ташкил этилган институтлар фаолиятида қонунга ишонч ва ахлоқий интизом устувор бўлмас экан, ижтимоий барқарорликка эришиб бўлмайди” [4], деган фикрни илгари суради.

Институционал маданият муайян институт ёки ташкилот доирасида шаклланган қадриятлар, меъёрлар, қоидалар ва хулқ-атвор стандартлари мажмуидир. У ташкилот ходимларининг касбий этикаси, масъулиятли қарор қабул қилиш, шаффофлик ва жамоатчилик билан очиқ мулоқот қилиш даражасида намоён бўлади. Институционал маданият қанчалик юқори бўлса, институтлар фаолиятида адолат, қонунийлик ва ишонч муҳити шунчалик мустаҳкамланади. У институтлар фаолиятини тартибга солувчи норасмий механизм сифатида ижтимоий барқарорлик ва самарадорликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Америкалик файласуф ва сиёсатшу-

нос Фрэнсис Фукуяма институционал маданиятни ижтимоий ишончнинг пойдевори ҳисоблаб: “Ижтимоий ишонч маданий нормаларга асосланган бўлиб, самарали институтлар айнан ушбу ишонч муҳитида шаклланади ва барқарор фаолият кўрсатади” [5], деб қайд этган.

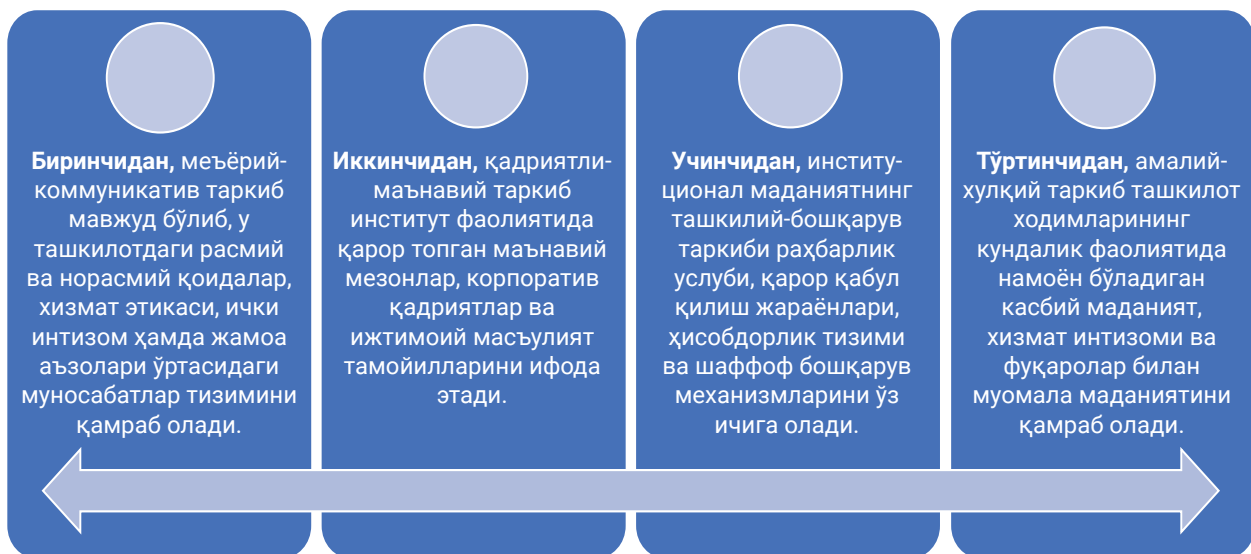
Институционал маданиятнинг мазмуни, аввало, ташкилот ёки институтда устувор бўлган маънавий-ахлоқий қадриятлар билан белгиланади. Булар: адолат, ҳалоллик, масъулият, шаффофлик, хизмат маданияти ва қонунийликка риоя қилиш каби тамойилларни ўз ичига олади. Мазкур қадриятлар институт фаолиятининг йўналишини белгилаб, ходимлар ва раҳбариятнинг касбий хулқ-атвориغا таъсир кўрсатади.

Институционал маданиятнинг таркибий қисмларини бир нечта асосий элементларга бўлиш мумкин.

хосликни шакллантириб, жамоа аъзолари ўртасида бирдамлик ва умумий мақсадга интилиш ҳиссини мустаҳкамлайди.

Шу тариқа, институционал маданият ижтимоий институтларнинг самарали фаолият юритиши, жамоатчилик билан ишончли муносабатларни йўлга қўйиши ва ижтимоий ишончни мустаҳкамлашда ҳал қилувчи омил ҳисобланади. Институционал маданият қанчалик ривожланган бўлса, институт фаолиятида адолат, очиқлик ва ижтимоий масъулият шунчалик юқори даражада намоён бўлади.

Институционал маданиятнинг шаклланиши тарихий, ижтимоий ва сиёсий омиллар билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, у муайян жамиятнинг маданий анъаналари, ҳуқуқий тизими ва бошқарув амалиёти таъсирида ривожланади. Ҳар бир институт ўз фаолияти жараёнида

1-расм. Институционал маданият таркибининг асосий элементлари

Институционал маданиятнинг яна бир муҳим жиҳати унинг рамзий ва маънавий ифодасидир. Бунда ташкилотнинг бренди, анъаналари, расмий рамзлари, қадриятлар баёноти ҳамда ички корпоратив муҳит муҳим ўрин тутаяди. Ушбу омиллар институтга хос бўлган ўзига

ўзига хос маданий муҳитни вужудга келтиради ва бу муҳит ташкилотнинг ички муносабатлари ҳамда ташқи ижтимоий имижига таъсир кўрсатади. Шу маънода, институционал маданият нафақат ички бошқарув омили, балки жамоатчилик ишончини шакллантирувчи муҳим

ижтимоий механизм сифатида қаралади.

Институционал маданиятнинг таркибида:

- когнитив (билим ва қарашлар);
- меъёрий (қоидалар ва стандартлар);
- қадриятли (эътиқод ва идеаллар);
- хулқий (амалий ҳаракатлар) элементлар ўзаро уйғун ҳолда намоён бўлади.

Когнитив таркиб институт аъзоларининг касбий билимлари, ҳуқуқий онги ва ташкилот мақсадларини англаш даражасини ифода этади. Меъёрий таркиб эса, хизмат қоидалари, интизом, ички регламент ва ахлоқий кодекслар орқали ташкилот фаолиятини тартибга солади.

Замонавий назарий социология асосчиларидан бири Толкотт Парсонс институционал маданиятни ижтимоий тизимнинг меъёрий ядроси сифатида кўради. “Институтлар жамиятда қадриятлар ва меъёрлар узатилишини таъминловчи маданий механизм сифатида намоён бўлади” [6].

Қадриятли таркиб институционал маданиятнинг мафкуравий асосини ташкил этиб, ташкилот аъзоларининг умумий мақсадга содиқлиги, ижтимоий масъулият ҳисси ва жамоат манфаатларига хизмат қилишга тайёрлигини белгилайди. Хулқий таркиб эса, мазкур қадриятлар ва меъёрларнинг амалий фаолиятда қандай намоён бўлишини, ходимларнинг касбий одоби, фуқаролар билан муносабат маданияти ва иш услубини акс эттиради.

Шунингдек, институционал маданиятда инновацион ва ривожлантирувчи жиҳат ҳам муҳим ўрин тутади. Замонавий шароитда институтлар фаолиятида янгиликка очиқлик, рақамли технологияларни жорий этиш, хизматлар сифатини ошириш ва фуқаролар эҳтиёжларига мослашиш институцио-

нал маданиятнинг муҳим кўрсаткичларидан бирига айланмоқда. Бу эса, ташкилотлар самарадорлигини ошириш билан бирга, жамоатчилик ишончини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Институционал маданиятнинг барқарор ривожланиши раҳбарлик маданияти, кадрлар сиёсати ва ташкилотда адолатли муҳитни таъминлаш билан ҳам боғлиқдир. Адолатли бошқарув, ходимларни рағбатлантириш, очиқ мулоқот ва фикр алмашишга шароит яратиш институционал маданиятни мустаҳкамлаб, институтнинг ижтимоий нуфузини оширади.

Шу тариқа, институционал маданият, мазмунан, кўп қиррали ижтимоий ҳодиса бўлиб, у институтлар фаолиятининг самарадорлиги, ижтимоий масъулияти ва жамоатчилик олдигаги обрў-эътиборини белгилайди. Институционал маданиятнинг мустаҳкамлиги эса, кейинги бўлимларда кўриб чиқиладиган ижтимоий ишончни шакллантириш ва мустаҳкамлаш жараёнларида муҳим ўрин тутади.

Институционал маданият ижтимоий ишончни шакллантирувчи асосий омиллардан бири ҳисобланади. Агар институтлар ўз фаолиятида шаффофлик, ҳисобдорлик ва ахлоқий меъёрларга амал қилса, фуқароларнинг мазкур институтларга бўлган ишончи ортади. Аксинча, институционал маданият паст бўлган шароитда коррупция, адолатсизлик ва бюрократик тўсиқлар ижтимоий ишончнинг сусайишига олиб келади. Шу боис институционал маданиятни ривожлантириш ижтимоий ишончни мустаҳкамлашнинг муҳим шarti ҳисобланади.

Институционал маданият ва ижтимоий ишонч ўзаро узвий боғлиқ бўлган ижтимоий ҳодисалар ҳисобланади. Институционал маданиятнинг ривожланганлик даражаси жамиятдаги ишонч

муҳитини шакллантиришда ҳал қилувчи омил сифатида намоён бўлади. Агар ижтимоий институтлар ўз фаолиятида адолат, шаффофлик, ҳисобдорлик ва ахлоқий меъёрларга қатъий амал қилса, фуқароларнинг мазкур институтларга бўлган ишончи мустаҳкамланади. Шу тариқа институционал маданият ижтимоий ишончнинг асосий манбаи ва кафолатчиси вазифасини бажаради.

Институционал маданият ижтимоий ишончни шакллантиришда бир нечта йўналишда таъсир кўрсатади: биринчидан, ташкилотлар ва давлат институтларида қарор қабул қилиш жараёнларининг очиқ ва шаффоф бўлиши фуқароларда ишонч туйғусини кучайтиради; иккинчидан, хизмат кўрсатиш сифати, ходимларнинг касбий одоби ва масъулияти аҳолининг институтларга бўлган муносабатини белгилайди; учинчидан, қонун устуворлиги ва адолатли бошқарув муҳити ишончнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади.

Аксинча, институционал маданият паст бўлган ҳолатларда коррупция, манфаатлар тўқнашуви, бюрократик тўсиқлар ва шаффофликнинг етишмаслиги ижтимоий ишончнинг сусайишига олиб келади. Бундай шароитда фуқаролар институтлар фаолиятига шубҳа билан қарайди, давлат қарорларига нисбатан ишончсизлик кучаяди ва ижтимоий ҳамкорлик даражаси пасаяди. Бу эса, жамиятда ижтимоий барқарорликка салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Институционал маданият ва ижтимоий ишонч ўртасидаги боғлиқлик икки томонлама хусусиятга эга. Яъни институционал маданият ишончни шакллантирса, ижтимоий ишонч ҳам, ўз навбатида, институтлар фаолиятини такомиллаштиришга туртки беради. Фуқаролар томонидан ишонч билдирилган институтлар жамоатчилик олдидаги масъулиятини янада чуқур ҳис қилади, хиз-

мат сифатини оширишга ва фаолиятини такомиллаштиришга интилади.

Шунингдек, ижтимоий ишончнинг юқори даражаси фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий жараёнларда фаол иштирок этишини рағбатлантиради. Бу ҳолат фуқаролик жамияти институтларининг ривожланишига, ижтимоий назоратнинг кучайишига ва давлат бошқарувида жамоатчилик иштирокининг ошишига хизмат қилади. Натижада, институционал маданият янада мустаҳкамланиб, ишонч ва ҳамкорликка асосланган ижтимоий муҳит қарор топади.

Шу тариқа, институционал маданият ва ижтимоий ишонч ўртасидаги ўзаро боғлиқлик жамият барқарорлиги, ижтимоий ҳамжиҳатлик ва институционал самарадорликни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Ушбу боғлиқликни мустаҳкамлаш орқали ижтимоий тараққиётни жадаллаштириш ва фуқароларнинг давлат ҳамда жамоат институтларига бўлган ишончини ошириш мумкин.

Институционал маданият ва ижтимоий ишонч ўртасидаги муносабатни социологик жиҳатдан тизимли жараён сифатида баҳолаш мумкин. Чунки ишонч фақат шахсий тажриба асосида эмас, балки институтларнинг узоқ муддатли фаолияти, ижтимоий масъулияти ва жамоатчилик олдидаги очиқлиги орқали шаклланади. Агар институтлар барқарор, прогноз қилинадиган ва адолатли фаолият юритса, фуқароларда уларга нисбатан барқарор ишонч пайдо бўлади.

Институционал маданият ижтимоий ишончни шакллантиришда рамзий ва маънавий механизм сифатида ҳам намоён бўлади. Масалан, давлат идоралари, таълим муассасалари ёки молиявий ташкилотларда хизмат кўрсатиш маданияти, одоб-ахлоқ меъёрлари ва жамоатчилик билан муносабат услуби фуқароларнинг умумий ишонч, тасавву-

рини шакллантиради. Бундай маданий муҳит фуқароларда ҳурмат, хавфсизлик ва барқарорлик ҳиссини кучайтиради.

Шунингдек, институционал маданият ижтимоий ишончни мустаҳкамлашда ахборот шаффофлиги ва ҳисобдорлик тамойиллари орқали ҳам таъсир кўрсатади. Институтлар фаолияти ҳақида очиқ маълумотлар тақдим этилиши, қарорлар қабул қилиш жараёнларида жамоатчилик фикрининг инобатга олиниши ишонч муҳитини мустаҳкамлайди. Бундай амалиёт фуқароларнинг давлат ва жамоат институтларига нисбатан ижобий муносабатини шакллантириб, ижтимоий ҳамкорликни кенгайтиради.

Институционал маданият ва ижтимоий ишонч ўртасидаги боғлиқликнинг яна бир муҳим жиҳати – ижтимоий назорат ва жамоатчилик иштирокининг кучайишидир. Ишончли институтлар фуқароларни ижтимоий жараёнларда фаол иштирок этишга ундайди, жамоатчилик назоратини кучайтиради ва қарорлар қабул қилишда ижтимоий манфаатларни ҳисобга олишга хизмат қилади. Бу жараён, ўз навбатида, институционал маданиятнинг янада юксалишига туртки бўлади.

Бундан ташқари, ижтимоий ишончнинг юқори даражаси институтларнинг легитимлигини оширади. Легитим институтлар эса, жамият томонидан қўллаб-қувватланади, уларнинг қарорлари қабул қилинади ва амалга оширилиши осонлашади. Шу тарзда институционал маданият ишончни шакллантирса, ишонч эса, институтларнинг самарадорлиги ва ижтимоий нуфузини янада мустаҳкамлайди.

Шу тариқа, институционал маданият ва ижтимоий ишонч ўртасидаги ўзаро боғлиқлик доимий ривожланувчи ва ўзаро таъсирга эга ижтимоий жараён сифатида намоён бўлади. Ушбу боғлиқликни мустаҳкамлаш жамиятда

ижтимоий барқарорликни таъминлаш, фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва институтлар фаолияти самарадорлигини оширишда муҳим аҳамият касб этади.

Институционал маданият ривожланган жамиятда фуқаролар давлат ва жамоат институтлари билан фаол ҳамкорлик қилади, ижтимоий жараёнларда иштирок этишга мойил бўлади. Бу эса, ижтимоий барқарорлик, ижтимоий фаровонлик ва фуқаролик жамиятининг ривожланишига хизмат қилади. Айниқса, таълим, соғлиқни сақлаш, банк ва давлат хизматлари соҳаларида институционал маданиятнинг юксалиши аҳолининг мазкур институтларга бўлган ишончини оширади.

Институционал маданият ижтимоий ишончни мустаҳкамлаш ва барқарор ривожлантиришда муҳим амалий аҳамиятга эга бўлган ижтимоий омил ҳисобланади. У давлат ва жамоат институтлари фаолиятида шаффофлик, масъулият, адолат ва хизмат маданиятини таъминлаш орқали фуқароларнинг ушбу институтларга бўлган муносабатини ижобий томонга йўналтиради. Амалиёт шуни кўрсатадики, институционал маданият ривожланган муҳитда жамоатчилик ишончи юқори бўлиб, ижтимоий ҳамкорлик самарали йўлга қўйилади.

Америкалик профессор Роберт Патнэм институционал маданият ва ижтимоий капитал муносабатларига тўхталиб, “Институционал самарадорлик фақат қонунлар билан эмас, балки фуқаролар ўртасидаги ишонч, ҳамкорлик ва маданий анъаналар билан белгиланади” [7], деган эди.

Институционал маданиятнинг амалий аҳамияти, аввало, давлат бошқаруви тизимида намоён бўлади. Давлат идораларида хизмат кўрсатиш сифати, ходимларнинг касбий одоби, фуқаролар

муносабатларига масъулиятли муносабат ҳамда қарор қабул қилиш жараёнларининг очиқлиги аҳолининг давлатга бўлган ишончини оширади. Шаффоф ва ҳисобдор бошқарув амалиёти коррупция хавфини камайтиради ва институтлар фаолиятининг легитимлигини мустаҳкамлайди.

Таълим соҳасида институционал маданиятнинг юксалиши ўқитувчилар ва маъмуриятнинг касбий масъулияти, таълим жараёнининг адолатли ташкил этилиши ҳамда талабалар билан муносабат маданияти орқали намоён бўлади. Бундай муҳитда таълим муассасаларига бўлган ишонч ортади, ёшларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси мустаҳкамланади ва ижтимоий фаоллик кучаяди.

Соғлиқни сақлаш тизимида институционал маданият беморларга инсонпарвар муносабат, тиббий хизматлар сифати ва тиббиёт ходимларининг касбий этикаси орқали ижтимоий ишончни шакллантиради. Фуқароларнинг тиббиёт муассасаларига ишончи юқори бўлган жамиятда соғлом турмуш тарзига интилиш, профилактика тадбирларида иштирок ва жамоат саломатлиги кўрсаткичлари яхшиланади.

Банк-молия ва иқтисодий соҳаларда институционал маданият молиявий шаффофлик, миқдорларга адолатли муносабат, шартномавий мажбуриятларга қатъий риоя қилиш ва хизматлар сифатини таъминлаш орқали ишончни мустаҳкамлайди. Ишончли молиявий институтлар инвестиция муҳитини яхшилади, тадбиркорликни рағбатлантиради ва иқтисодий барқарорликни таъминлашга хизмат қилади.

Шунингдек, институционал маданиятнинг амалий аҳамияти фуқаролик жамиятини ривожлантиришда ҳам намоён бўлади. Нодавлат ташкилотлар, оммавий ахборот воситалари ва жа-

моат бирлашмалари фаолиятида очиқлик, холислик ва ижтимоий масъулият тамойилларига амал қилиниши аҳолининг ижтимоий жараёнларда фаол иштирок этишига туртки беради. Бу эса, жамиятда ишонч муҳитини мустаҳкамлаб, ижтимоий барқарорликни таъминлайди.

Шу тариқа, институционал маданиятнинг амалий аҳамияти ижтимоий ишончни ошириш, ижтимоий ҳамкорликни ривожлантириш ва жамият барқарорлигини таъминлашда ҳал қилувчи ўрин тутади. Институционал маданиятни такомиллаштириш орқали институтлар фаолияти самарадорлигини ошириш ва фуқароларнинг давлат ҳамда жамоат ташкилотларига бўлган ишончини мустаҳкамлаш мумкин.

Институционал маданиятнинг амалий аҳамияти, шунингдек, давлат ва жамоат институтлари фаолиятида инновацион ёндашувларни жорий этиш орқали ҳам намоён бўлади. Замонавий рақамли технологиялардан фойдаланиш, электрон давлат хизматларини ривожлантириш ва очиқ маълумотлар платформаларини йўлга қўйиш фуқаролар учун институтлар фаолиятини янада очиқ ва тушунарли қилади. Бу эса қарор қабул қилиш жараёнларига бўлган ишончни мустаҳкамлаб, ижтимоий ҳамкорликни кенгайтиради.

Институционал маданиятнинг яна бир муҳим амалий жиҳати кадрлар сиёсати ва инсон капитали ривожини билан боғлиқдир. Институтларда ходимларни танлаш, тайёрлаш ва баҳолаш жараёнларининг адолатли ва шаффоф ташкил этилиши касбий масъулиятни оширади ҳамда хизмат сифатига ижобий таъсир кўрсатади. Бундай муҳитда ходимлар ўз фаолиятини жамоат манфаатларига мувофиқ олиб боришга интилади, бу эса, фуқаролар ишончини мустаҳкамлайди.

Институционал маданият ижтимоий ишончни оширишда жамоатчилик билан мулоқот ва ижтимоий шерикликни ривожлантириш орқали ҳам муҳим роль ўйнайди. Давлат ва жамоат ташкилотлари томонидан фуқаролар билан очиқ мулоқот ўрнатилиши, жамоатчилик фикрини инобатга олиш, муурожаатлар ва таклифларга ўз вақтида жавоб қайтариш ишонч муҳитини шакллантиришга хизмат қилади. Бу эса, институтларнинг ижтимоий нуфузини ошириб, уларга бўлган ижобий муносабатни кучайтиради.

ҳолатларда институционал маданият ижтимоий барқарорликни таъминловчи муҳим омилга айланади.

Шу билан бирга, институционал маданиятнинг амалий аҳамияти узоқ муддатли стратегик ривожланиш билан ҳам боғлиқдир. Институтларда барқарор маданий муҳитни шакллантириш, ахлоқий меъёрларга амал қилиш ва ижтимоий масъулиятни ошириш орқали жамиятда ишончли ва барқарор ижтимоий тизимни вужудга келтириш мумкин. Бу эса, иқтисодий тараққиёт,

-

· **Институтлар фаолиятида шаффофликни тизимли таъминлаш**
 Давлат ва жамоат институтларида қарор қабул қилиш жараёнлари, молиявий харажатлар ҳамда ҳисоботлар очиқ ва тушунарли шаклда эълон қилиниши лозим. Шаффофлик институционал маданиятнинг асосий мезони сифатида фуқаролар ишончини мустаҳкамлайди.
-

· **Институтларда инсонпарвар кадриятларга асосланган бошқарувни жорий этиш**
 Фуқаролар манфаатларини устувор қўйган, “инсон қадр” тамойилига асосланган бошқарув услуби институционал маданиятни ижтимоий ишонч манбаига айлантиради.
-

· **Ҳисобдорлик ва жавобгарлик механизмларини кучайтириш**
 Институционал маданиятда натижадорлик ва ҳисобдорлик тамойилларини устувор қилиш, камчиликлар учун жавобгарликни аниқ белгилаш ижтимоий адолат ҳиссини оширади ва ишончни мустаҳкамлайди.
-

· **Институционал коммуникация маданиятини ривожлантириш**
 Институтлар ва фуқаролар ўртасида очиқ мулоқот каналларини (жамоатчилик эшитувлари, онлайн платформалар, муурожаат тизимлари) кенгайтириш орқали ўзаро ишонч ва ҳамкорлик муҳитини яратиш мақсадга мувофиқ.
-

· **Ахлоқий меъёрлар ва касбий этикани институционал даражада мустаҳкамлаш**
 Институтлар ходимлари учун ягона ахлоқий кодексларни жорий этиш, уларга риоя этилишини назорат қилиш орқали масъулият ва ҳалоллик маданияти шакллантирилади, бу эса ижтимоий ишонч ўсишига хизмат қилади.
-

· **Институционал маданиятни баҳолаш ва мониторинг қилиш тизимини йўлга қўйиш**
 Ижтимоий сўровлар, эксперт баҳолаш усуллари орқали институтларга бўлган ишонч даражасини мунтазам ўрганиш ва натижалар асосида маданий ислохотларни амалга ошириш зарур.
-

· **Кадрлар тайёрлаш ва малака оширишда институционал маданиятга алоҳида эътибор қаратиш**
 Давлат хизматчилари ва ижтимоий соҳада фаолият юритувчи кадрлар тайёрлаш жараёнида институционал маданият, ижтимоий ишонч ва жамоатчилик билан ишлаш компетенцияларини ривожлантириш устувор вазифа этиб белгиланиши лозим.

2-расм. Ижтимоий ишончни оширишда институционал маданиятнинг таъсири

Институционал маданиятнинг амалий аҳамиятини ижтимоий инқирозлар ва мураккаб вазиятларда ҳам кузатиш мумкин. Масалан, иқтисодий қийинчиликлар, ижтимоий муаммолар ёки фавқулодда ҳолатлар шароитида институтларнинг масъулиятли, шаффоф ва инсонпарвар фаолият юритиши аҳолининг давлатга бўлган ишончини сақлаб қолишга ёрдам беради. Бундай

ижтимоий фаровонлик ва фуқаролик жамиятининг мустаҳкамланишига хизмат қилади.

Институционал маданият ижтимоий ишончни оширишда нафақат назарий, балки амалий жиҳатдан ҳам катта аҳамиятга эга бўлиб, жамиятда барқарорлик, ҳамкорлик ва ижтимоий тараққиётни таъминлашнинг муҳим воситаси ҳисобланади.

Хулоса. Ижтимоий ишонч ва институционал маданият ўзаро узвий боғлиқ ижтимоий ҳодисалар ҳисобланади. Институционал маданиятнинг ривожланганлиги ижтимоий ишончни шакллантириш ва мустаҳкамлашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Ижтимоий ишончнинг юқори даражаси эса, жамият барқарорлиги, ижтимоий ҳамкорлик ва институционал самарадорликни таъминлайди. Шу боис замонавий жамиятда институционал маданиятни такомиллаштириш ижтимоий тараққиётнинг устувор вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда.

Ижтимоий ишонч фуқароларнинг давлат, жамоат ва иқтисодий институтларга бўлган муносабатини белгилайдиган муҳим ижтимоий ресурс бўлса, институционал маданият ушбу ишончни шакллантириш ва мустаҳкамлашнинг асосий механизмларидан бири ҳисобланади.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, институционал маданиятнинг юқори даражада бўлиши институтлар фаолиятида шаффофлик, ҳисобдорлик, ахлоқий меъёрларга риоя қилиш ва хизмат маданиятининг ривожланишига хизмат қилади. Бу эса фуқароларда дав-

лат ва жамоат институтларига нисбатан ишончни ошириб, ижтимоий ҳамкорлик, фуқаролик фаоллиги ва ижтимоий барқарорликни мустаҳкамлайди.

Аксинча, институционал маданият паст бўлган шароитда коррупция, бюрократия, адолатсизлик ва шаффофликнинг етишмаслиги ижтимоий ишончнинг сусайишига олиб келади, бу эса жамиятда ижтимоий беқарорлик ва ишончсизлик муҳитини юзага келтириши мумкин. Шу сабабли институционал маданиятни ривожлантириш ижтимоий ишончни оширишнинг муҳим стратегик йўналишларидан бири сифатида қаралиши лозим.

Замонавий жамиятда таълим, соғлиқни сақлаш, давлат бошқаруви, банк-молия тизими ва фуқаролик жамияти институтларида институционал маданиятни такомиллаштириш орқали фуқароларнинг ишончини мустаҳкамлаш, ижтимоий ҳамжиҳатликни кучайтириш ва барқарор тараққиётга эришиш мумкин. Шу боис институционал маданиятни ривожлантириш ва ижтимоий ишончни ошириш масаласи ижтимоий сиёсат ва илмий тадқиқотларнинг устувор йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда.

Манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. – Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти. – 2023. – 23 б.
2. North, D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990.
3. Berger, P. L., Luckmann, T. The Social Construction of Reality. Anchor Books, 1966.
4. Weber, M. Economy and Society. University of California Press, 1978.
5. Fukuyama, F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. Free Press, 1995.
6. Parsons, T. The Social System. Free Press, 1951.
7. Putnam, R. D. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, 1993.
8. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-том. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ. – 2018. – 508 б.
9. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3-том. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ. – 2019. – 400 б.
10. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси асосида демократик ислохотлар йўлини қатъий давом эттирамиз. 6-том. – Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти. – 2023. – 536 б.
11. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. – Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти. – 2023. – 440 б.
12. Мирзиёев Ш.М. Ҳозирги замон ва Янги Ўзбекистон [Матн] / Ш.М. Мирзиёев. – Тошкент: “O‘zbekiston” нашриёти. – 2024. – 560 б.
13. Bekmurodov M.B. Sotsiologiya asoslari. – Т., 1994.
14. Bekmurodov M.B. O‘zbekistonda jamoatchilik fikri. – Т.: Fan. – 1999.